

Μάριος Λ. Ευρυβιάδης*

Η πρόσφατη συμφωνία Ισραήλ-Τουρκίας: Πολιτικο-στρατιωτική σημασία και επιπτώσεις

Η θεματική αφορά στην πρόσφατα υπογραφείσα συμφωνία στρατηγικής και τεχνικής συνεργασίας ανάμεσα στο Ισραήλ και την Τουρκία. Για λόγους σκοπιμότητας οι δυο χώρες, αλλά κυρίως η Τουρκία, προσπάθησαν να υποβαθμίσουν τη σημασία της συμφωνίας αυτής, υποστηρίζοντας ότι ήταν μια συμφωνία ρουτίνας παρόμοια ή ανάλογη με συμφωνίες που συνηθίζονται ανάμεσα σε κράτη, ότι ήταν φυσικό επακόλουθο της ειρηνικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή και κυρίως, ότι η συμφωνία δεν αποσκοπούσε στην αναπροσαρμογή των αμυντικών δεδομένων στη Μέση Ανατολή με τη δημιουργία άξονα Ιερουσαλήμ-Άγκυρας με κύριο στόχο τις χώρες Συρία, Ιράν και Ιράκ, και σε δεύτερο επίπεδο τους Άραβες γενικά και το φαινόμενο του θρησκευτικού-μουσουλμανικού ριζοσπαστισμού.

Αυτό που θα υποστηρίξω είναι ότι η συμφωνία Ισραήλ-Τουρκίας δεν αποτελεί συμφωνία ρουτίνας αλλά έχει μεγάλη πολιτική και στρατηγική σημασία. Ότι ουσιαστικά και σχεδόν ταυτόχρονα με τη συγκρότηση του κράτους του Ισραήλ δημιουργήθηκε άξονας πολιτικής και στρατιωτικής συμμαχίας ανάμεσα στις δυο χώρες. Ότι παρ' όλο που η πολιτικο-στρατιωτική συνεργασία ανάμεσα στην Ιερουσαλήμ και την Άγκυρα υποβαθμίστηκε στις δεκαετίες του εξήντα και εβδομήντα, εντούτοις ουδέποτε διεκόπη. Ότι καταλυτικό ρόλο στην πραγμάτωση και διατήρηση της ιδιαίτερης αυτής σχέσης ανάμεσα στο Ισραήλ και την Τουρκία διαδραμάτισαν οι ΗΠΑ αλλά και μη κυβερνητικοί παράγοντες, στους οποίους θα αναφερθώ, και τελικά ότι η συμφωνία αυτή, που δεν είναι, τουλάχιστον για το εγγύς μέλλον, ανατρέψιμη, ενέχει σοβαρούς κινδύνους για την Ελλάδα, την Κύπρο και τον Ελληνισμό γενικότερα..

Αρχίζω με μια σημειολογική παρατήρηση. Αναφέρομαι σε συμφωνία Ισραήλ-

---

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Μάριος Λ. Ευρυβιάδης είναι επίκουρος καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και υπεύθυνος τεκμηρίωσης στο Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων του Παντείου Πανεπιστημίου. Η μελέτη αυτή έγινε για λογαριασμό του Ε.Κ.Ο.Μ.Ε.

Τουρκίας και όχι σε συμφωνία Τουρκίας-Ισραήλ, όπως κατά κόρον διαβάζουμε στον Τύπο. Και αυτό γιατί είναι το Ισραήλ, στα πλαίσια της στρατηγικής του για επιβίωση σ' ένα εχθρικό περιβάλλον που επεδίωξε επίμονα τη σχέση αυτή, με την Τουρκία να την αποδέχεται σταδιακά θέτοντας πολύ συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις, ανάλογα με τις περιστάσεις. Σχεδόν κατά κανόνα το Ισραήλ ανταποκρινόταν στους τουρκικούς όρους και προϋποθέσεις γιατί θεωρούσε τη διατήρηση της σχέσης του με την Τουρκία μείζονος στρατηγικής σημασίας.

Σ' ό,τι αφορά στην πρόσφατη συμφωνία, θέλω επίσης να τονίσω και κάτι άλλο που υπογραμμίζει τη σημασία της συμφωνίας αυτής για την Τουρκία. Η συμφωνία υπογράφηκε στο Τελ Αβίβ και όχι στην Άγκυρα, προφανώς γιατί το πολιτικό κλίμα στην τουρκική πρωτεύουσα δεν επέτρεπε κάτι τέτοιο. Αλλά ενώ από πλευράς Ισραήλ τη συμφωνία υπέγραψε αξιωματούχος του ισραηλινού υπουργείου Άμυνας, είναι αξιωματούχος των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων κι όχι του τουρκικού ΥΠΕΞ, που δεσμεύει την Τουρκία με την υπογραφή του. Αυτό σημαίνει ότι ανεξάρτητα από το αν η συμφωνία είχε ή όχι την υποστήριξη του τουρκικού ΥΠΕΞ, που την είχε, η τελική απόφαση λήφθηκε από τους στρατιωτικούς με κύριο γνώμονα τις στρατιωτικές/στρατηγικές ανάγκες αλλά και πολιτικές φιλοδοξίες της Τουρκίας. Επιπρόσθετα, το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι η οποιαδήποτε απόφαση που αφορά στη συμφωνία, δηλαδή διεύρυνση, παγιοποίηση ή και ακύρωσή της, αυτή θα ληφθεί από τους στρατιωτικούς κι όχι από οποιαδήποτε πολιτική ηγεσία της Τουρκίας. Δηλαδή παρά της περί αντιθέτου διακήρυξης του ο νέος ισλαμιστής πρωθυπουργός της Τουρκίας Ν. Erbakan, όσο και να διαρκέσει η θητεία του, δε θα αποτολμήσει οποιαδήποτε μορφή ουσιαστικής επέμβασης στην συμφωνία.

Η ισραηλινο-τουρκική συμφωνία με τίτλο "*The Agreement of Military Training Cooperation*" υπογράφηκε στις 23 Φεβρουαρίου 1996 από τον γενικό γραμματέα του ισραηλινού υπουργείου Άμυνας David Ivry και τον υπαρχηγό του τουρκικού ΓΕΕΘΑ Cevik Bir και δημοσιοποιήθηκε στις αρχές Απριλίου. Η συμφωνία του Φεβρουαρίου υπήρξε το επιστέγασμα εντατικών μυστικών διαβουλεύσεων, που είχαν δρομολογηθεί από το προηγούμενο έτος και που είχαν ήδη καταλήξει σ' ένα επιμέρους μνημόνιο που υπογράφηκε μυστικά στις 18 Σεπτεμβρίου 1995, το "*Memorandum on Military Aircraft and Training*".

Οι πιο σημαντικές πλευρές των συμφωνιών αφορούν στο άνοιγμα εκατέρωθεν του εναέριου χώρου και των θαλάσσιων συνόρων στην Αεροπορία και το Ναυτικό των δύο κρατών. Σύμφωνα με ισραηλινές, τουρκικές και άλλες δημοσιογραφικές και διπλωματικές πηγές, οι ισραηλινο-τουρκικές συμφωνίες προβλέπουν την αμοιβαία χρήση εγκαταστάσεων για εκπαίδευση, αποστολές διάσωσης κι αναγνωριστικές κατασκοπευτικές πτήσεις. Ιδιαίτερα οι ισραηλινοί πιλότοι μαχητικών αεροσκαφών θα έχουν πρόσβαση σε δύο τουλάχιστον τουρκικές βάσεις, στο Ινσιρλίκ της νότιας Τουρκίας και στην εκπαιδευτική ζώνη που δημιούργησε το ΝΑΤΟ στο Ικόνιο της κεντρικής Τουρκίας. Αντίστοιχα Τούρκοι πιλότοι θα εκπαιδεύονται στο Ισραήλ με βάση τις ισραηλινές πολεμικές εμπειρίες. Οι συμφωνίες καλύπτουν επίσης συνεργασία σε θέματα κατασκοπείας και συλλογής πληροφοριών, κοινά ναυτικά και αεροπορικά γυμνάσια, εκπαιδευτικά ταξίδια σε στρατιωτικές ακαδημίες των δυο χωρών, ανταλλαγές στρατιωτικής τεχνογνωσίας και κοινές επιχειρήσεις σε ορισμένες στρα-

τιωτικές τεχνολογίες (π.χ. σε πυραυλικά συστήματα.)

Μετά την υπογραφή των παραπάνω συμφωνιών, Τουρκία και Ισραήλ οριστικοποίησαν παλαιότερη συμφωνία τους για τον εκσυγχρονισμό 54 τουρκικών F-4 καταδρομικών βομβαρδιστικών στο Ισραήλ. Το πρόγραμμα είναι πενταετές και υπολογίζεται να κοστίσει 600-650 εκατομμύρια δολάρια, τα οποία θα δοθούν με ισραηλινές πιστώσεις. Τούρκοι πιλότοι άρχισαν ήδη να εκπαιδεύονται σε ισραηλινά F-4 και Lavi αεριωθούμενα, εφοδιασμένα με ηλεκτρονικά συστήματα ικανά να εξουδετερώσουν τη συριακή πυραυλική άμυνα σοβιετικής τεχνολογίας. Από τα μέσα Απριλίου ισραηλινά F-16 άρχισαν ήδη να χρησιμοποιούν τη βάση στο Ικόνιο. Επιπλέον, οι αεροπορίες των δύο χωρών έκαναν συντονισμένα αεροπορικά γυμνάσια που στόχευαν στον από αέρα ανεφοδιασμό, ενώ προγραμματίζονται κοινά ναυτικά γυμνάσια.

Ακόμη, σύμφωνα με δυτικές στρατιωτικές πηγές, το Ισραήλ ήδη ανταποκρίθηκε τουλάχιστον δύο φορές στις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει έναντι της Τουρκίας. Κατά τη διάρκεια της πρόσφατης ισραηλινής επίθεσης στο Λίβανο (Απρίλιος), ισραηλινά αεριωθούμενα επετέθησαν εναντίον βάσεων του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος (PKK), στην κοιλάδα Bekaa. Επιπρόσθετα, το Ισραήλ (και οι ΗΠΑ) παραχώρησαν στην Τουρκία συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με συγκέντρωση αρχηγών του PKK στο ορεινό τους καταφύγιο στις αρχές Απριλίου με αμερικανικά ελικόπτερα Super Cobra και ακολούθησαν άγριες μάχες που διήρκεσαν περισσότερο από μια βδομάδα.

Το Ισραήλ, πρέπει να τονισθεί, διαθέτει την καλύτερη πληροφόρηση στο Κουρδικό Ζήτημα. Στις αρχές της δεκαετίας του εβδομήντα Ισραηλινοί στρατιωτικοί σύμβουλοι καθώς και πράκτορες της Mossad, σε συνεργασία με την CIA και την μυστική υπηρεσία του Σάχη, SAVAK, ανέπτυξαν μυστική δράση στα κουρδικά βουνά μαζί με Κούρδους αντάρτες κατά του Ιράκ. Στη συνέχεια, το 1975, Ιράν και Ιράκ συνήψαν συμφωνία για τις διαφορές τους αποτέλεσμα της οποίας ήταν οι τρεις αυτές χώρες (Ισραήλ, Ιράν και ΗΠΑ) να εγκαταλείψουν τους Κούρδους στο έλεος των δολοφόνων του Χουσεΐν.

Εκτός από τις πληροφορίες σχετικά με τη δραστηριότητα του PKK στην περιοχή, το Ισραήλ (και οι ΗΠΑ) βοηθούν την Τουρκία να ασφαλίσει με ηλεκτρονικά μέσα τα σύνορά της στη Συρία, το Ιράκ και το Ιράν για να σταματήσει την κουρδική διείσδυση στην Τουρκία. Όταν ολοκληρωθεί αυτός ο «ηλεκτρονικός φράχτης» θα αποτελεί συνδυασμό της ζώνης ασφαλείας που δημιούργησε το Ισραήλ στο νότιο Λίβανο και της ζώνης που επέβαλαν οι ΗΠΑ στα σύνορά τους με το Μεξικό για να σταματήσουν τη ροή των Μεξικάνων λαθρομεταναστών στις ΗΠΑ. Με το έργο αυτό εξυπηρετούνται και τα συμφέροντα του Ισραήλ γιατί μέσω της συνεργασίας του με την Τουρκία θα μπορέσει να αναχαιτίσει καλύτερα την είσοδο όπλων από το Ιράν στους Χεζμπολά στο νότιο Λίβανο, κατά μήκος των ιρανο-τουρκο-συριακών συνόρων.

Οι προαναφερθείσες στρατιωτικές συμφωνίες δεν είναι οι μόνες που συνομολόγηθηκαν πρόσφατα ανάμεσα στις δύο χώρες. Στην πραγματικότητα, είναι δύο από τις έξι συμφωνίες ανάμεσα στα δύο κράτη, που επισημοποιήθηκαν στη διάρκεια της επίσκεψης του Τούρκου προέδρου Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ στο Ισραήλ από τις 11 μέχρι τις 14 Μαρτίου 1996, της πρώτης επίσκεψης Τούρκου αρχηγού κράτους στο Ισραήλ.

από την ίδρυση του εβραϊκού κράτους το 1948. Οι άλλες τέσσερις συμφωνίες, που αποσκοπούν στην ώθηση του εμπορίου και των επενδύσεων και που θα μπορούσαν, ανάλογα με την πολιτική κατάσταση, να οδηγήσουν ακόμη και σε τελωνειακή ένωση των δυο κρατών είναι, α) συμφωνία οικονομικής συνεργασίας β) συμφωνία για την προώθηση και την προστασία διμερών επενδύσεων γ) συμφωνία ελεύθερου εμπορίου και δ) φορολογική συμφωνία.

Η πρόθεση της πολιτικής και στρατιωτικής ελίτ των δυο χωρών είναι να σφυρηλατήσουν μια στρατηγική και οικονομική σχέση ανάμεσα στην Τουρκία και το Ισραήλ, παρόμοια με τη σχέση ανάμεσα στο Ισραήλ και τις ΗΠΑ και τη σχέση που η Τουρκία αγωνίζεται, κι έχει σχεδόν κατορθώσει, να δημιουργήσει με τις ΗΠΑ. Στην ουσία, οι ΗΠΑ υπήρξαν ο καθοριστικός συνδετικός κρίκος στο τριαδικό στρατηγικό πλέγμα που συνδέει Τουρκία, ΗΠΑ και Ισραήλ. Επί προεδρίας Reagan και μεταγενέστερα, αξιωματούχοι στην Ουάσιγκτον, και ιδιαίτερα στο Πεντάγωνο, ενθάρρυναν επιμελώς τις δυο χώρες να προσεγγίσουν η μια την άλλη. Το ίδιο έκαναν και ορισμένες συντηρητικές αμερικανοεβραϊκές ομάδες, σε συνεργασία με την τουρκική αποστολή στην Ουάσιγκτον κι έναν αριθμό γνωστών Τουρκο-αμερικανών επιχειρηματιών, που διατηρούσαν επαγγελματικούς και συγγενικούς δεσμούς με Τούρκους εβραϊκής καταγωγής, οι οποίοι ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη ή είχαν εγκατασταθεί στο Ισραήλ. Οι τελευταίοι υπολογίζονται γύρω στις 30.000.

Στην πραγματικότητα, αυτό που πέτυχαν τα παραπάνω συμφέροντα και το οποίο επετεύχθη με την υπογραφή των προαναφερθεισών συμφωνιών, ήταν η αναζωπύρωση του άξονα Ιερουσαλήμ-Αγκυρας που είχε σφυρηλατηθεί στη δεκαετία του πενήντα χωρίς ποτέ να διακοπεί. Είχε όμως σκόπιμα μειωθεί η σημασία του άξονα αυτού, κυρίως στην Τουρκία στα τέλη της δεκαετίας του εξήντα και στη δεκαετία του εβδομήντα. Κι αυτό για ν' αντιμετωπισθεί η αραβική ισχύς, όπως εκφράστηκε με το πετρελαϊκό ολιγοπώλιο.

Οι ισραηλινο-τουρκικές σχέσεις άνησαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του πενήντα. Η Τουρκία υπήρξε το πρώτο μουσουλμανικό κράτος που αναγνώρισε το 1949 το εβραϊκό κράτος, που μόλις είχε ιδρυθεί, και υπέγραψε μαζί του εμπορική συμφωνία το 1950. Από το 1954 οι μυστικές υπηρεσίες των δυο κρατών ξεκίνησαν μια συνεργασία που συνεχίζεται μέχρι και τις μέρες μας.

Η Τουρκία επεδίωξε τη σχέση αυτή με το Ισραήλ για μια σειρά αλληλένδετων λόγων. Ήθελε αφενός να γίνει αρεστή στους δυτικούς συμμάχους της και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, και αυτό ενόψει της επίμονης επιθυμίας της να γίνει μέλος του NATO και για να κερδίσει την υποστήριξη του Ισραήλ στο θέμα αυτό, κυρίως της εβραϊκής κοινότητας στις ΗΠΑ, κάτι το οποίο πέτυχε. Αφετέρου η Τουρκία προσπαθούσε, σε αντάλλαγμα της βοήθειάς της προς το Ισραήλ, να κερδίσει πιστώσεις και χρηματοδότηση για την πάσχουσα οικονομία της από τη διεθνή χρηματαγορά, επιθυμία στην οποία οι Ισραηλινοί ανταποκρίθηκαν και με το παραπάνω.

Από την πλευρά του το κράτος του Ισραήλ προσπάθησε να προσεγγίσει και να συμμαχήσει με την Τουρκία στα πλαίσια της πολιτικής στρατηγικής του να δημιουργεί περιφερειακές συμμαχίες με μη αραβικά κράτη και εθνότητες της περιοχής, όπως το Ιράν και η Αιθιοπία, το χριστιανικό Σουδάν και Λίβανο, τους Κούρδους κ.ά., για να μπορέσει να επιβιώσει σ' ένα εχθρικό περιβάλλον. Από την αρχή Ισραηλινοί

παράγοντες αναγνώρισαν την ιδιαίτερη πολιτικο-στρατηγική σημασία της Τουρκίας για την επιβίωσή τους. Στην Άγκυρα έστησαν μια από τις πιο δραστήριες διπλωματικές και στρατιωτικές τους αποστολές. Αναγνώριζαν, επιπρόσθετα, πόσο σημαντικό ήταν να μπορέσουν να «παντρέψουν» την ισραηλινή τεχνογνωσία με το δυνητικό δυναμισμό της τουρκικής οικονομίας. Έτσι κινήθηκαν ενεργά και με μεγάλη επιτυχία προς αυτήν την κατεύθυνση, με το επιχείρημα ότι οι οικονομίες των δυο χωρών ήταν συμπληρωματικές και όχι ανταγωνιστικές. Ακριβώς αυτό επιχειρείται και σήμερα.

Η συνεργασία ανάμεσα στο Ισραήλ και την Τουρκία κατά τη δεκαετία του πενήντα αφορούσε σ' ένα ευρύτατο φάσμα τομέων: κάλυπτε όλες τις πλευρές διακρατικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένης και της πιο ζωτικής: της στρατιωτικής και στρατηγικής συνεργασίας. Η συνεργασία αυτής της περιόδου έφθασε στο απόγειό της το 1958, με την υπογραφή μυστικού στρατιωτικού συμφώνου, στις 30 Αυγούστου του χρόνου εκείνου, από τον Ben Gurion (ο οποίος είχε οθωμανική παιδεία) και τον Α. Menderes, κατά τη διάρκεια μυστικής επίσκεψης του πρώτου στην Άγκυρα.

Οι ΗΠΑ είχαν ήδη αρχίσει να παίζουν καταλυτικό ρόλο στην προσέγγιση των δυο κρατών από την εποχή εκείνη. Το δόγμα Eisenhower για τη Μέση Ανατολή είχε ήδη διατυπωθεί. Αμερικανοί πεζοναύτες είχαν αποβιβασθεί στο Λίβανο (1957), και οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να δημιουργήσουν μια συμμαχία και σχέδια εκτάκτου ανάγκης για να εισβάλουν στο Ιράκ. Στη χώρα αυτή είχε εκδηλωθεί αντιδυτικό πραξικόπημα το 1958, που κατέληξε στη διάλυση του φιλοδυτικού Συμφώνου της Βαγδάτης. Η Τουρκία και το Ισραήλ ήταν ενεργοί εταίροι των ΗΠΑ στο εγχείρημα εισβολής στο Ιράκ. Ακριβώς την εποχή εκείνη Ισραήλ και Τουρκία συνήψαν τη μυστική τους συμφωνία. Οι δυο συμβαλλόμενοι συμφώνησαν περαιτέρω ν' αναλάβουν κοινή στρατιωτική δράση και να παίξουν το ρόλο του χωροφύλακα της Δύσης, στην περίπτωση που το Άντεν (Νότια Υεμένη) υπέκυπτε στις αιγυπτιακές στρατιωτικές πιέσεις. Κάτι τέτοιο θα έθετε σε κίνδυνο τη ναυσιπλοΐα και κυρίως τη διακίνηση του πετρελαίου της περιοχής προς την Ευρώπη.

Σύμφωνα με το ισραηλινο-τουρκικό σύμφωνο του 1958, οι δυο χώρες αναλάμβαναν την υποχρέωση να συνεργασθούν στο στρατιωτικό πεδίο και στο πεδίο της συλλογής πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων και κοινών στρατιωτικών γυμνασίων. Ανέλαβαν ακόμη την υποχρέωση να ανταλλάσσουν τεχνολογική και τεχνική τεχνογνωσία. Οι Ισραηλινοί θα βοηθούσαν τους Τούρκους σε θέματα γεωργίας, βιομηχανίας, στη δημιουργία αεροδρομίων (συζητήθηκε μια προσφορά να βοηθηθεί και να χρηματοδοτηθεί η κατασκευή πετρελαιαγωγού μέσω Τουρκίας από το τότε φιλοδυτικό Ιράν). Το Ισραήλ ανέλαβε επίσης να εξασφαλίσει πιστώσεις για την Τουρκία και να χρησιμοποιήσει τις διασυνδέσεις του ανά τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένου και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, για ν' αντιμετωπίσει την Ελλάδα στο Κυπριακό Ζήτημα.

Οι σχέσεις ανάμεσα στα δυο κράτη υποβαθμίστηκαν στη δεκαετία του εξήντα με την άνοδο του αντιαμερικανισμού και του αντίσημιτισμού στην Τουρκία, που περιλάμβαναν μεταξύ άλλων την απαγωγή και δολοφονία Ισραηλινών διπλωματών και δολοφονικές επιθέσεις σε εβραϊκές συναγωγές στην Τουρκία. Άλλοι παράγοντες που συνετέλεσαν στην υποβάθμιση ήταν η κατάκτηση το 1967 αραβικών εδαφών από το

Ισραήλ και η χρησιμοποίηση του πετρελαίου ως πολιτικού όπλου. Αυτή η σχετική μεταβολή της ισορροπίας δυνάμεων στη Μέση Ανατολή, σε συνδυασμό με την απομόνωση της Τουρκίας στον ΟΗΕ μετά την εισβολή της στην Κύπρο το 1974, ανάγκασε την Άγκυρα να ανακαλύψει τις αρετές της μουσουλμανικής και αραβικής αλληλεγγύης, τον Οργανισμό Ισλαμικών Κρατών και τις άλλες «αρετές» του μουσουλμανικού παρελθόντος της που είχε εγκαταλείψει ο Κεμάλ Ατατούρκ. Την περίοδο αυτή, η Άγκυρα προσπαθούσε να μειώσει τη σημασία των σχέσεών της με το Ισραήλ, ιδίως με συμβολικές ενέργειες, όπως π.χ. υποβιβάζοντας τις διπλωματικές της σχέσεις, ψηφίζοντας κατά του Ισραήλ στον ΟΗΕ, αυτοχριζόμενη προστάτιδα των Μουσουλμανικών Ιερών Τόπων στην Ιερουσαλήμ και επιμένοντας να μην αναγνωρίζει την Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ. Ο στρατηγικός όμως άξονας ανάμεσα στα δυο κράτη παρέμενε ακλόνητος.

Η αναζωπύρωση της ισραηλινο-τουρκικής σχέσης, που εγκαινίασαν οι πρόσφατες συμφωνίες, ξεκίνησε την περίοδο 1979-80. Το πραξικόπημα στην Τουρκία το 1980, έθεσε τέρμα στον αντιαμερικανισμό και στον αντισημιτισμό, που είχαν φέρει κάπου 18-25.000 Τούρκους εβραϊκής καταγωγής σε κατάσταση απόγνωσης. Με την πτώση του Σάχη το 1979 εξέλιπε ένας στρατηγικός σύμμαχος των ΗΠΑ και του Ισραήλ και μια χώρα που συναγωνιζόταν την Τουρκία για δυτική βοήθεια, όπλα και προσοχή. Οι ΗΠΑ έχασαν τον πιο σημαντικό χωροφύλακα που διέθεταν στη Μέση Ανατολή, ενώ το Ισραήλ έχασε ένα εξίσου σημαντικό πλεονέκτημα στην περιοχή. Σημειωτέον ότι το Ισραήλ, στα πλαίσια της περιφερειακής στρατηγικής πολιτικής του είχε συνάψει και στρατηγική συμμαχία με τον Σάχη. Το πλήρες εύρος της συμμαχίας αυτής αποκαλύφθηκε από μυστικά έγγραφα που Ιρανοί επαναστάτες δημοσιοποίησαν μετά την πτώση του Σάχη. Τα έγγραφα αυτά περιελάμβαναν και απόρρητα αμερικανικά στοιχεία που τεκμηριώναν, μεταξύ άλλων, και την ύπαρξη της συμφωνίας Trident για μυστική συνεργασία ανάμεσα στη Mossad του Ισραήλ, την τουρκική MIT και την περσική SAVAK προς αντιμετώπιση «κοινών κινδύνων» στην περιοχή.

Σ' αυτό το νέο σκηνικό και, κυρίως, επειδή στον απόηχο της σοβιετικής εισβολής στο Αφγανιστάν το 1979, υπήρχαν έντονες ανησυχίες ότι οι Σοβιετικοί ενδεχομένως κινηθούν εναντίον των πετρελαιοπηγών της Μέσης Ανατολής, η Τουρκία έγινε ξαφνικά το επίκεντρο της αμερικανικής γεωστρατηγικής, όσον αφορά στην περιοχή. Αυτός που συνέβαλε αποφασιστικά στο να διαδραματίσει η Τουρκία έναν τέτοιο ρόλο ήταν ο νυν συνταξιούχος καθηγητής του πανεπιστημίου του Σικάγου, Albert Wohlstetter, ειδικός σε θέματα στρατηγικής και περισσότερο γνωστός για τη συμβολή του στο πεδίο της πυρηνικής στρατηγικής και αποτροπής. Σε διάφορα γραπτά του, πολλά από τα οποία έχει εκπονήσει μετά από σύμβαση με το αμερικανικό Πεντάγωνο ή το Ίδρυμα Rand, υποστήριξε την αναβάθμιση της Τουρκίας στην αμερικανική στρατηγική και τον εξοπλισμό της με τα πιο σύγχρονα αμερικανικά οπλικά συστήματα, ώστε να μπορέσει η χώρα αυτή να επιτελέσει μια σειρά από ρόλους: προπύργιο κατά του σοβιετικού κομμουνισμού, ενδιάμεσος χώρος στάθμευσης και αποθήκευσης αμερικανικών δυνάμεων και υλικού στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και στρατηγικός σύμμαχος του Ισραήλ. Αυτό ήταν το δόγμα Wohlstetter για την Τουρκία.

Ένας από τους μαθητές του Wohlstetter, και για ένα διάστημα γαμβρός του, ήταν ο Richard Perle, ένας αμετροεπής νεαρός του οποίου η οικογένεια είχε μεταναστεύσει

πρόσφατα από τη Ρωσία. Στη διάρκεια της θητείας του Richard Perle ως υφυπουργού Άμυνας, κατά την οκταετή διακυβέρνηση του Reagan, η Τουρκία εξελίχθηκε στον κεντρικό μοχλό της αμερικανικής γεωστρατηγικής που είναι σήμερα. Ο Perle εφάρμοσε κατά γράμμα το δόγμα του Wohlstetter για την Τουρκία. Δισεκατομμύρια δολάρια σε όπλα και άλλης μορφής βοήθεια άρχισαν να εισρέουν στην Τουρκία. Το σημαντικότερο, οι νοτιοανατολικές περιοχές της Τουρκίας, στα σύνορα της χώρας με το Ιράκ, το Ιράν και τη Συρία, στρατιωτικοποιήθηκαν και μετατράπηκαν σε προκεχωρημένα φυλάκια στα οποία η αμερικανική Δύναμη Ταχείας Ανάπτυξης μπορούσε να αναπτυχθεί για να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε απειλή στα αμερικανικά συμφέροντα και φυσικά οποιαδήποτε επιβουλή κατά των πετρελαιοφόρων περιοχών. Στις πόλεις Batman, Erzetum και Mus κατασκευάσθηκαν στρατιωτικά αεροδρόμια νατοϊκών προδιαγραφών και με εξοπλισμό που είχε τοποθετηθεί εκ των προτέρων για ενδεχόμενη στρατιωτική δράση.

Ταυτόχρονα, ο Perle υπέγραψε μια σειρά από συμφωνίες με Τούρκους στρατιωτικούς και οργάνωσε και θεσμοποίησε μέσα στο Πεντάγωνο μια ομάδα ειδημόνων για παρακολούθηση των εσωτερικών εξελίξεων στην Τουρκία, η οποία εξακολουθεί να λειτουργεί και σήμερα. Τέλος, σε στενή συνεργασία με το στρατιωτικό καθεστώς της Τουρκίας και τη διπλωματική του αποστολή στην Ουάσιγκτον, ο Perle έθεσε σε κίνηση ένα πολυποικίλο πρόγραμμα εκπαίδευσης μελών του αμερικανικού κογκρέσου, σχετικά με τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας και το ρόλο της ως τοπικού ηγεμόνα ή σατράπη αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή. Ο ενεργός αυτός ρόλος της αμερικανικής κυβέρνησης στην υποστήριξη και προώθηση της Τουρκίας, σε συνδυασμό με την επίμονη προπαγάνδα της επίσημης Τουρκίας στην αμερικανική πρωτεύουσα, που χρηματοδοτούνταν πλουσιοπάροχα από την Άγκυρα, πέτυχε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Στην επίτευξη του στόχου αυτού συνέβαλαν και προσπάθειες ανεπίσημων ομάδων και ιδιαίτερα προσπάθειες ομάδων συντηρητικών Αμερικανο-εβραίων σε συνεργασία με την τουρκική και τουρκο-εβραϊκή ελίτ κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, τη Νέα Υόρκη και στο Ισραήλ.

Ο άξονας Ιερουσαλήμ-Άγκυρας εξακολούθησε να υφίσταται, παρά την υποβάθμιση των σχέσεων των δύο χωρών στην εικοσαετία '60-'80. Αυτό αποδεικνύεται από τουλάχιστον δύο σημαντικά γεγονότα. Πριν από τη δυναμική εμφάνιση του κουρδικού εθνικισμού, η σοβαρότερη απειλή για την Τουρκία προερχόταν από τη δράση Αρμενίων εθνικιστών, που ήταν αποφασισμένοι να εκδικηθούν τον παρ' ολίγο αφανισμό του έθνους τους από τους Νεότουρκους, στις αρχές του εικοστού αιώνα. Η αρμενική οργάνωση για την απελευθέρωση της Αρμενίας ASALA, στα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα, εξαπέλυσε δυναμική εκστρατεία, που κόστισε τη ζωή περισσότερων από τριάντα Τούρκων διπλωματών σ' όλον τον κόσμο. Βάση της ASALA ήταν ο Λίβανος. Στη διάρκεια της εκστρατείας του Ισραήλ κατά των Παλαιστινίων στο Λίβανο το 1982, οι ισραηλινές δυνάμεις κατέλαβαν πολλές βάσεις Αρμενίων ανταρτών και συνέλαβαν μεγάλο αριθμό Αρμενίων μαχητών. Το Ισραήλ παραχώρησε πολλές πληροφορίες για Αρμενίους που είχαν περιέλθει στον έλεγχο του στην Τουρκία, η οποία και τις χρησιμοποίησε ανάλογα.

Η πιο σημαντική όμως απόδειξη συνέχειας στην ισραηλινο-τουρκική συνεργασία υπήρξε η σύμπραξη των δύο κρατών με τις ΗΠΑ στην περιβόητη υπόθεση Ιράν-

Κόντρα (Contragate), στην παράνομη, δηλαδή, πώληση αμερικανικών όπλων στους Ιρανοίς επαναστάτες και τη διάθεση των κερδών για τον εξοπλισμό των ανταρτών Κόντρας, που πολεμούσαν τους Σαντινίστας στη Νικαράγουα. Όλα αυτά έγιναν με κατάφωρη παραβίαση της σχετικής αμερικανικής νομοθεσίας. Η συνεργασία των τριών χωρών στο θέμα αυτό συντονίστηκε από την κυβέρνηση Reagan και άρχισε από το 1982. Μέχρι το 1985 μια αερογέφυρα (από τις ΗΠΑ, το Ισραήλ και την Τουρκία) είχε τεθεί σε λειτουργία και προμήθευε όπλα στο Ιράν, το οποίο βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση με το Ιράκ, το οποίο εξοπλιζόταν ταυτόχρονα από τις ΗΠΑ. Ισραηλινά και αμερικανικά αεροσκάφη που μετέφεραν πυραύλους Tow και αντιαεροπορικές συστοιχίες Hawk, απογειώνονταν από το Ισραήλ και διέσχισαν τον εναέριο χώρο της Κύπρου με κατεύθυνση τις κουρδικές περιοχές της ανατολικής Τουρκίας. Τελικός προορισμός τους ήταν η πόλη Tabriz του Ιράν, όπου ξεφόρτωναν το φορτίο τους. Τα ταξίδια γίνονταν εν πλήρει σιγή και από καιρού εις καιρό τα αεροσκάφη έκαναν στάση στις βάσεις του Πενταγώνου, που είχαν κατασκευασθεί πρόσφατα στην ανατολική Τουρκία. Επίσης η Τουρκία προμήθευε το Ιράν σημαντικές ποσότητες αμερικανικού σιταριού, παραβιάζοντας τη σχετική αμερικανική νομοθεσία, πάντοτε όμως εν γνώσει της κυβέρνησης Reagan. Καμιά σχεδόν σημασία δε δόθηκε στη συνεργασία Ισραήλ-Τουρκίας στην υπόθεση Κόντρας. Το θέμα δεν εθίγη καν στις σχετικές ακροάσεις του αμερικανικού κογκρέσου στα τέλη της δεκαετίας του ογδόντα. Η υπόθεση Contragate ήταν ανάλογη της υπόθεσης Watergate. Στοιχειοθετούσε δηλαδή αδίκημα για την αποπομπή του Reagan από την προεδρία και την ποινική δίωξη των συνεργατών του.

Η σχέση ανάμεσα στο Ισραήλ και την Τουρκία, αφού παρέμεινε στο ημίφως για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα, εμφανίζεται σήμερα αναζωογονημένη. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά από εξελίξεις. Η πιο σημαντική υπήρξε αναμφισβήτητα το γεγονός ότι ο πιο σημαντικός σύμμαχος και προστάτης των δυο κρατών, οι ΗΠΑ, αναδείχθηκαν στην επικρατέστερη δύναμη παγκοσμίως. Η υπεροχή αυτή των ΗΠΑ συνδυάστηκε με την κάμψη της σοβιετικής/ρωσικής και αραβικής ισχύος που παραδοσιακά απειλούσαν την Τουρκία και το Ισραήλ. Το γεγονός ότι και οι δυο χώρες είναι σήμερα λιγότερο ευάλωτες σε στρατηγικό επίπεδο τους επέτρεψε, ιδίως στην Τουρκία, να αφηφήσει ή/και να αγνοήσει τις αντιδράσεις του μουσουλμανικού/αραβικού κόσμου, και να δημοσιοποιήσει τη στρατηγική της σχέση με το Ισραήλ. Κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο στο πρόσφατο παρελθόν. Και οι δυο χώρες έχουν σήμερα την πολυτέλεια να αποκαλύπτουν τη μακρόχρονη σχέση τους χωρίς να υφίστανται σημαντικές συνέπειες. Φαίνεται επίσης να είναι πεπεισμένες ότι με τη συνεργασία τους θα ηγεμονεύουν ολόκληρο το χώρο της Μέσης Ανατολής.

Επιπλέον, η ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή και η ομαλοποίηση των σχέσεων ανάμεσα σε σημαντικά αραβικά κράτη και το Ισραήλ, αποτελεί το κατάλληλο πλαίσιο, ιδιαίτερα για την Τουρκία, για να δικαιολογήσει στα μάτια των μουσουλμάνων τη σχέση της με το Ισραήλ. Ακόμη, η Τουρκία ανησυχεί για την πιθανότητα μιας προσέγγισης του Ισραήλ με τη Συρία. Ισχυροποιώντας τις σχέσεις της με το Ισραήλ η Τουρκία μπορεί να ελπίζει ότι θα επηρεάσει την εξέλιξη των σχέσεων ανάμεσα σε Συρία και Ισραήλ και κυρίως να προλάβει τυχόν εξελίξεις που μπορούν να μεταβάλλουν την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή σε βάρος της. Αποβλέπει

επίσης σε σημαντικά οφέλη για την καταπολέμηση της κουργικής «τρομοκρατίας».

Είναι ακόμη άγνωστο, αν και κατά πόσο η σχέση ανάμεσα στα δυο κράτη θα φθάσει τα φιλόδοξα επίπεδα που οραματίστηκαν οι αρχιτέκτονές της στο Ισραήλ, στην Τουρκία και στις ΗΠΑ. Αυτό θα αποδειχθεί στο μέλλον. Σε στρατηγικό επίπεδο, η συνεργασία θα παραμείνει ισχυρή και θα διατηρήσει και θα αυξήσει τις ιδιαιτερότητές της, μερικές από τις οποίες προαναφέρθηκαν. Είναι όμως απίθανο αυτή η σχέση να καταλήξει στο επίπεδο στρατιωτικής σύμπραξης στην περιοχή, ανάλογης με την κοινή δράση που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του πενήντα, όταν τα δύο κράτη ενεργούσαν ως εκπρόσωποι των δυτικών συμφερόντων.

Πέρα από τη στρατιωτική συνεργασία, οι πολιτικές και ιδιαίτερα οι επιχειρηματικές ελίτ στο Ισραήλ και την Τουρκία καταστρώνουν μεγαλεπήβολα σχέδια για τις δυο χώρες. Τα σχέδια αυτά περιλαμβάνουν κοινές επιχειρήσεις στον τομέα της τουριστικής βιομηχανίας, στη γεωργία, στην υφαντουργία και στις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας. Κατά τον τουρκικό Τύπο, ισραηλινοί επιχειρηματίες αναζητούν χρήματα και δάνεια από τη διεθνή χρηματαγορά για τη χρηματοδότηση ή την ολοκλήρωση σημαντικών έργων υποδομής στην Τουρκία με αντάλλαγμα τη συμμετοχή του Ισραήλ στα έργα αυτά. Τέτοια έργα περιλαμβάνουν την κατασκευή αυτοκινητοδρόμων, μια τρίτη γέφυρα πάνω από τα στενά του Βοσπόρου κι ίσως μια πάνω από τα Δαρδανέλλια και έργα που σχετίζονται με το πρόγραμμα της νοτιοανατολικής Ανατολίας, τον έλεγχο δηλαδή της ροής των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη. Αυτό ίσως τελικά οδηγήσει στην κατασκευή ενός αγωγού νερού που θα καταλήγει στο ίδιο το Ισραήλ μέσα από τη θάλασσα και που θα περνά δίπλα από την Κύπρο. Τελικά, στα φιλόδοξα σχέδια συνεργασίας περιλαμβάνεται επίσης η χρηματοδότηση και κατασκευή του πολυσυζητημένου πετρελαιαγωγού, που θα διασχίζει την Τουρκία μεταφέροντας πετρέλαιο από την Κασπία στη Μεσόγειο Θάλασσα, στα βόρεια δηλαδή της Κύπρου και κοινοπραξίες σε χώρες της Κεντρικής Ασίας. Οικονομικές εκτιμήσεις, όσον αφορά στα έργα αυτά, κυμαίνονται ανάμεσα στα δέκα και τα πενήντα δισεκατομμύρια δολάρια. Αναφέρεται ότι γίνονται προσπάθειες τα χρήματα αυτά να προσφέρει κοινοπραξία ιαπωνικών τραπεζών.

Ανεξάρτητα από το αν όλα αυτά τα έργα υλοποιηθούν ή όχι, στην Ιερουσαλήμ και στην Άγκυρα έχουν ληφθεί ήδη κρίσιμες πολιτικές αποφάσεις που τοποθετούν τις σχέσεις ανάμεσα στα δυο κράτη σε ξεχωριστό επίπεδο από άλλες διακρατικές σχέσεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Οι αντίπαλοι και οι ανταγωνιστές των δυο χωρών στην περιοχή πρέπει να συμπεριλάβουν τον άξονα Ιερουσαλήμ-Άγκυρας στη χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής, λαμβάνοντας επίσης υπόψη ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη σφυρηλάτηση του άξονα αυτού.

Ολοκληρώνω με ορισμένες διαπιστώσεις, παρατηρήσεις και εισηγήσεις:

1. Η δημοσιοποίηση της πολιτικο-στρατηγικής σχέσης ανάμεσα σε Ισραήλ και Τουρκία απλά επιβεβαιώνει το στρατηγικό άξονα Ιερουσαλήμ-Άγκυρας, που σφυρηλατήθηκε στη δεκαετία του πενήντα, και ο οποίος βασίζεται σε μια παραλληλότητα, σύμπλευση και ενίοτε ταύτιση των ζωτικών συμφερόντων των δυο κρατών.
2. Η στρατηγική σχέση Ισραήλ-Τουρκίας δεν είναι, στο εγγύς μέλλον, ανατρέψιμη.

Χωρίς καν ν' ανατρέξουμε στο παρελθόν, το γεγονός και μόνο ότι η τουρκική στρατιωτική ηγεσία —αλλά και η πολιτική— ακόμη κι αυτός ο ισλαμιστής Erbakan, κατά τη γνώμη μου, την υποστηρίζουν και απορρίπτουν με αλαζονεία, θα έλεγα, τις αραβικές διαμαρτυρίες, συνηγορεί υπέρ αυτής της εκτίμησης.

3. Συναφές με την παραπάνω διαπίστωση είναι το γεγονός ότι η στρατηγική αυτή σχέση έχει την καθολική υποστήριξη του Ισραήλ και της αμερικανικής κυβέρνησης. Συνεπώς, το ζητούμενο για τις Ελλάδα και Κύπρο δεν είναι η ανατροπή ή η εξουδετέρωση του στρατηγικού αυτού άξονα αλλά ο περιορισμός, με τακτικές κινήσεις, της ζημιάς που απορρέει απ' αυτόν. Προτού αναφερθώ σε συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής, θα ήθελα να καταθέσω και μια εκτίμησή μου που βασίζεται περισσότερο σε πολιτικό αισθητήριο και όχι σε κάτι που μπορεί να τεκμηριωθεί. Η τουρκική στρατιωτικο-πολιτική ελίτ ίσως να ελπίζει σε πολλά από τη στρατηγική της σχέση με την Ιερουσαλήμ και την Ουάσιγκτον, η οποία σε τελική ανάλυση βασίζεται στην εκτίμηση αλλά και το δέος που έχουν οι Τούρκοι για τα λιγοστά εκείνα κράτη που διαθέτουν και είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν αξιόπιστα τους σύγχρονους συντελεστές ισχύος και σε τελική ανάλυση τη στρατιωτική δύναμη. Οι Τούρκοι ελπίζουν ότι το στρατηγικό τρίγωνο Άγκυρας-Ιερουσαλήμ-Ουάσιγκτον όχι μόνο θα τους εφοδιάσει με όλα εκείνα τα αναγκαία μέσα που θα τους αναδείξουν σε τοπικό ηγεμόνα, αλλά επιπλέον θα τους επιλύσει και τα εσωτερικά τους προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά, πέρα από το Κουρδικό, είναι εμφανή και απειλούν το κεμαλικό μόρφωμα με κατάρρευση, ενώ φοβία και νευρικότητα διακατέχουν την κεμαλική και νεοαστική τουρκική τάξη. Αν η εκτίμηση αυτή είναι σωστή, τότε θα μπορούσαμε να δώσουμε και μια άλλη αιρετική ίσως ερμηνεία στους εναγκαλισμούς της Άγκυρας με τους Ισραηλινούς. Αποτελεί ίσως και ένδειξη της αδυναμίας τους ν' ανταποκριθούν στις ενδογενείς προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και αναζητούν τον από μηχανής θεό ή θεούς που θα τους δώσει διέξοδο στα δισεπίλυτα και ίσως άλυτα προβλήματά τους. Όσον αφορά τις εισηγήσεις μου, εστιάζονται συνοπτικά στα παρακάτω:

1. Ελλάδα και Κύπρος οφείλουν να πράξουν το παν για να προωθηθεί η ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή και κυρίως η διαδικασία ειρήνης ανάμεσα στο Ισραήλ και τη Συρία. Η ομαλοποίηση των σχέσεων Ισραήλ-Συρίας σημαίνει αύξηση πιέσεων προς την Τουρκία.

2. Ελλάδα και Κύπρος πρέπει να συνεχίσουν τη συστηματική καλλιέργεια των σχέσεών τους με την Αίγυπτο, που παραμένει ηγέτιδα δύναμη στη Μέση Ανατολή.

3. Ελλάδα και Κύπρος —αλλά κυρίως η Ελλάδα— πρέπει να δραστηριοποιηθούν σε δύο επίπεδα που θεωρώ κλειδιά: α) στην αποκατάσταση των σχέσεων Ιράκ-Συρίας και πιο σημαντικό β) στην επανένταξη του Ιράν στο διεθνές σύστημα και της αποκατάσταση των σχέσεων ΗΠΑ-Ιράν και Ιράν-Ισραήλ. Κάτι τέτοιο είναι βέβαιο δύσκολο αλλά πολύ ευκολότερο από όσο θεωρείται, γιατί ΗΠΑ και Ισραήλ δεν έχουν ξεγράψει ποτέ το Ιράν ως γεωστρατηγικό χώρο. Αυτό αποδεικνύεται από τον εφοδιασμό του Ιράν με όπλα από Ισραήλ και ΗΠΑ στον οκταετή πόλεμο Ιράν-Ιράκ και από το σκάνδαλο Κόντρας. Αποδεικνύεται επίσης και από την ύπαρξη σημαντικών κοινών οικονομικών συμφερόντων, δηλ. την εκμετάλλευση του ιρανικού πετρελαίου στη διεθνή αγορά. Απλά, η αναβάθμιση του Ιράν σημαίνει υποβάθμιση της Τουρκίας.

Έχω αφήσει τελευταίο το θέμα των σχέσεων Ελλάδας-Ισραήλ-Κύπρου. Θα ανα-

φερθώ μόνο στην πιο καθοριστική διάσταση της σχέσης αυτής, η οποία δυστυχώς παραμένει ανεκμετάλλευτη και η οποία σχετίζεται και άμεσα με τις πελαγοδρομήσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής την τελευταία σαρακονταετία. Η διάσταση αυτή αφορά στο καθαυτό θέμα επιβίωσης του εβραϊκού κράτους. Αναφέρομαι στον αεροδιάδρομο μεταξύ Ισραήλ και ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο ο έλεγχος του οποίου είναι και εκ των ουκ άνευ για την επιβίωση του Ισραήλ όπως απέδειξε περίτρανα ο πόλεμος του 1973. Στο στρατηγικό δόγμα του Ισραήλ περιλαμβάνεται και ο αεροπορικός έλεγχος του αεροδιάδρομου αυτού από φιλικά προσκείμενες στο Ισραήλ δυνάμεις. Κατά τον κορυφαίο στρατηγικό αναλυτή και πρώην ηγετικό στέλεχος της Mossad, Edward N. Luttwak, ο έλεγχος της Ανατολικής Μεσογείου από μη φιλικές προς το Ισραήλ δυνάμεις «είναι ασυμβίβαστος με την επιβίωση του Ισραήλ». (Δήλωσή του στις 27 Μαΐου 1986 στον Fred Fisk του αμερικανικού ραδιοσταθμού National Public Radio στα πλαίσια του προγράμματος «As it Happens», ώρα 9-11:00 π.μ. με την ευκαιρία της παρουσίασης του βιβλίου του Luttwak, *The Meaning of Victory*).

Συνεπώς Ελλάδα και Κύπρος παραμένουν γεωγραφικά χώρες-κλειδιά για την ασφάλεια του Ισραήλ. Δυστυχώς η στρατηγική σημασία του παραπάνω αεροδιαδρόμου παραμένει ανεκμετάλλευτη από την Ελλάδα. Ίσως η χώρα μας φοβάται τις επιπτώσεις μιας τέτοιας διαπίστωσης. Αυτό όμως δεν ισχύει για άλλες χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ, το Ισραήλ και την Τουρκία. Η τελευταία έχει πλήρη επίγνωση της στρατιωτικής αξίας της Ανατολικής Μεσογείου. Και μέχρι στιγμής είναι σε θέση να εκβιάζει ελληνικές κυβερνήσεις στο θέμα της διεύρυνσης των χωρικών υδάτων της Ελλάδας και να περιορίζει στην πράξη τον ελληνικό εναέριο χώρο στα έξι ναυτικά μίλια ενώ ελέγχει ουσιαστικά τον κυπριακό εναέριο χώρο.

Έτσι εξηγείται και η κατά τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών, κ. Πάγκαλο «τρέλα» των Τούρκων στη Γαύδο. Κάθε άλλο παρά τρέλα υπήρξε η τουρκική αμφισβήτηση της Γαύδου, κάτι που ενδόμυχα ο πανέξυπνος Έλληνας υπουργός ίσως να μην ήθελε να παραδεχθεί. Υπάρχει μέθοδος στην τρέλα των Τούρκων: Γαύδος σημαίνει Κρήτη. Και Κρήτη σημαίνει έλεγχος των επικοινωνιών και συγκοινωνιών της Ανατολικής Μεσογείου. Αυτό απόδειξε η μάχη της Κρήτης κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό απόδειξε η «συμφωνία ποσοστών» μεταξύ Churchill και Stalin για τα Βαλκάνια και η επακόλουθη εισβολή αγγλικών στρατευμάτων το 1944 στην Αθήνα, προτού οι Γερμανοί αποχωρήσουν από τη Βόρειο Ελλάδα. Το ίδιο απόδειξε περίτρανα και το δόγμα Truman. Το γιατί δεν αναγνωρίζεται η στρατηγική σημασία του χώρου από τις εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις αποτελεί καίριο ερώτημα το οποίο δυστυχώς δεν μπορεί ν' απαντηθεί με ορθολογιστικούς συλλογισμούς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Η εργασία αυτή ολοκληρώθηκε τον Απρίλη του 1996, λίγο μετά τη δημοσιοποίηση της συμφωνίας ανάμεσα στο Ισραήλ και την Τουρκία, που υπογράφηκε τον περασμένο Φεβρουάριο. Οι ιστορικές αναφορές βασίζονται σε μια σειρά βιβλίων και άρθρων, — βλέπε παραπομπές — συγγραφείς των οποίων υπήρξαν, κατά κύριο λόγο, Ισραηλινοί ιστορικοί και αναλυτές. Η εργασία αντλεί επίσης και από το προσωπικό αρχείο του συγγραφέα, ιδιαίτερα ως προς την περίοδο 1980-89. Σημαντικά στοιχεία όσον αφορά στη συνεργασία των μυστικών υπηρεσιών Ισραήλ και Τουρκίας

αντλούνται και από την απόρρητη έκθεση της CIA το Μάρτη του 1979, *Israel: Foreign Intelligence and Security Services*. Η έκθεση αυτή αποτελεί μέρος δεκατριών τόμων αμερικανικών μυστικών εγγράφων που έδωσε στη δημοσιότητα το ιρανικό επαναστατικό καθεστώς μετά την κατάληψη της αμερικανικής πρεσβείας στην Τεχεράνη το Νοέμβρη του 1979.

Μετά τη δημοσιοποίηση της πρόσφατης συμφωνίας και κυρίως μετά τις αντιδράσεις στον αραβικό κόσμο, στο Ιράν αλλά και στην Τουρκία, δημοσιεύθηκαν σειρά άρθρων σε εφημερίδες τα πιο σημαντικά από τα οποία αναφέρονται στις παρακάτω παραπομπές.

1. Amikam Nachamani, *Israel, Turkey and Greece: Uneasy Relations in the East Mediterranean* (London: Frank Cass & Co. Ltd., 1987).
2. Benjamin Beit-Hallahami, *The Israeli Connection: Who Israel Arms and Why* (New York: Pantheon Books, 1987).
3. Dan Raviv & Yossi Melman, *Every Spy a Prince: The Complete History of Israel's Intelligence Community* (Boston: Houghton Mifflin Company, 1990).
4. Helena Cobban, *The Superpowers and the Syrian-Israeli Conflict* (New York: Praeger, 1991).
5. Dankwart A. Rustow, *Turkey: America's Forgotten Ally* (New York: Council on Foreign Relations, 1987).
6. Philip Robbins, *Turkey and the Middle East* (London: The Royal Institute of International Affairs, 1991).
7. Geoffrey Kemp, *Forever Enemies? American Policy and the Islamic Republic of Iran* (Washington D.C.: The Carnegie Endowment for International Peace, 1994).
8. Uri Bialer, "The Iranian Connection in Israel's Foreign Policy, 1948-1951" *The Middle East Journal*, Vol 39, no. 2 (Spring 1985).
9. George Gruen, "Turkey's Relations with Israel and its Neighbours", *Middle East Review*, Spring 1985.
10. Euripides L. Evriviades, "The Evolving Role of Turkey in US Contingency Planning and Soviet Reaction", Paper submitted in January 1984 to the John F. Kennedy School of Government, Harvard University.
11. "Israel Woos Turkey", *Israeli Foreign Affairs*, Vol. 1 no. 7 (June 1985).
12. Amikam Nachmani, «Οι Σχέσεις του Ισραήλ με την Τουρκία και την Ελλάδα», *Άμυνα και Διπλωματία*. Τεύχος 6 (Ιαν.-Φεβ., 1991).
13. Martin Siess, "Israel-Turkey Pact Angers Arabs" *Washington Times*, 10 April 1996.
14. William Safire, "Israel and Turkey as Partners" *International Herald Tribune*, April 27-28, 1996.
15. Amy Dockser Marcus, "Emerging Alliance: With Blessing of US, Israel Draws Closer to Turkey and Jordan", *The Wall Street Journal*, May 30, 1996.
16. John Pomfret, "Some Neighbourly Advice: Turkey strengthens its ties to Israel", *The Washington Post Weekly*, June 10-16, 1996.
17. Thomas L. Friedman, "Turkey and Israel Spring a Realignment in the Middle East", *The International Herald Tribune*, June 17, 1996.
18. *Turkish Daily News and Turkish Probe* (Ankara) Various Issues.